

19/2 1952

Tänkande statsråd

Hr Hammarskjöld

Efter hr Wigforss har knappast någon minister — eller över huvud någon ledande politiker — yppat intresse för sådana allmänna idéer som inte är så vaga att de lämpar sig för propaganda eller så godtagna att de passar in propositioner. En av de senaste i kretsen, Dag Hammarskjöld, har genom tre uppsatser (den första och tredje i Tiden, den mellersta i Svensk Tidskrift) sökt ge nytt liv åt föreställningen att de som ordnar vårt liv också hör till de intellektuellt ledande. Genom bildning och begävnings har han goda förutsättningar för att lyckas. Men ändå tycks han inte ha gjort det. Man skriver inte mycket om hans idéer, och man talar inte heller om dem — åtminstone inte på det rätta sättet, i entusiasm eller indignation. Varpå beror detta?

Säkert inte på de ämnen han valt. De är alla väsentliga: ämbetsmännens ställning gentemot den politiska ledningen, vårt förhållande till "Europa", ideologierna och den s. k. praktiska politiken. Beror det, som några antas, på att hr Hammarskjöld skriver så invecklat? Kanske i någon mån. Dels misstänker man lätt att det ligger något djupt och hemlighetsfullt i hans tankar och är rädd för den blamage som består i att inte uppfatta det fina (jfr den obergripiga dikten), dels omger sig denne soignerade författare med så många reservationer, så många — möjligen skenbara — motsägelser att kritikern lika väl som den instämmande känner sig promenera bland rävsaxar. Beror det, slutligen, på att hr Hammarskjöld inte har något att säga och inte ens förmedlar denna intighet på ett förtjusande sätt? Här ligger, förefaller det, den huvudsakliga lösningen.

Hr Hammarskjöld talar i sina uppsatser om "bekännelser", om att han ger sig ut på "äventyr", om hur han visar "den konsekvens, med vilken en individuell livsreaktion genomföres även på det politiska området". Chesterton skulle ha glatt sig åt denna vardagens heroism, åt denna förmåga att klä sig i polarutstyrel för att fara till Uppsala. Var inte orolig, hr Hammarskjöld; edra bekännelser är oskyldigare än en konfirmands, edra äventyr är inte hemskare än hr Undéns eller hr Hedlunds, er individuella livsreaktion är snarare ordinar än särpräglad. Varför

vara så lysten efter ensamhet i så gott och stort sällskap av likasinnade? Varför denna brustet nobla uppsyn för att säga truismer? "Då Portos viskade lät det som då andra människor röt", skriver Dumas; det gäller inte hr Hammarskjöld.

*

Till saken, säger läsaren. Ja, det är det svåra. Vad är saken, vad har sagts, vad är meningen? Men lät oss försöka, med början i den första uppsatsen (förut diskuterad i Dagens Nyheter 9 oktober 1951).

I ett par eljest betydande arbeten (bland dem "Vetenskap och politik i nationalekonomin") föll Gunnar Myrdal för frestelsen att söka objektivt sina politiska ambitioner. Samhällsvetenskapen borde ta reda på vad folk egentligen ville, och på denna grundval borde han uppföra den ekonomiska handlingsmodell som passade massorna. Genom denna process, som förutsattes vara till stor del intuitiv och konstnärlig, skulle den framgångsrike forskaren bli majoritetens eller rent av hela folkets språkrör; han skulle, för att uttrycka sig mera vetenskapligt, "efter så samvetsgranna socialpsykologiska studier som möjligt av så många socialgrupper som möjligt nå vissa personlighetspsykologiska helhetskoordinationer och med utgångspunkt från dessa intuitivt inriktade vetenskapliga intensivanalysens blickfält och blicksätt".

Hr Hammarskjöld talar inte om vetenskapsmannen och massan, utan om ämbetsmannen och regeringen, men i centrala punkter är tankegången densamma. Statstjänstemannen har att tjäna "samballet och icke någon grupp, ett parti eller särskilda intressen". I detta uttryckssätt ligger en oklarhet: menas med samhället de styrande, eller menas därmed ett tänkt allmänt intresse, rättare den egna uppfattningen om vad som är ett allmänt intresse? Hr Hammarskjöld observerar svårigheten, men löser den på så sätt att styrelsens intressen i realiteten blir samhällsintresset — utom i ointressanta undantagsfall. Ty ämbetsmannen måste söka arbeta för de intressen som är styrelsens, även om han är av annan åsikt personligen: "hans egen politiska bedömning kan väga över hans plikt som ämbetsman, endast om han finner att den syn han hävdar repre-

senterar ett samhällsintresse, om vilket delade meningar på objektiva grunder inte kan råda". Då hr Hammarskjöld därtill knyter reservationen att ämbetsmannen i ett sådant fall måste beakta "de berörda intressenas relativa valör och de politiskt bestämmades motivläge", förstår man att det är en till ytterlighet lojal ämbetsman som här skildras. Det är en ämbetsman som i sitt arbete söker tillämpa de åsikter som kan antas hysas av de styrande, men som möjligen stiger av om exempelvis nazism eller kommunism kommer till makten — ty något måste väl ändå det dunkla talet om objektiva grunder betyda.

Om dessa allmänna satser skall här inte ordas. Det dilemma hr Hammarskjöld antyder är i själva verket blott några högt uppsatta ämbetsmäns; faren är att den lojalitet som prisas kommer att innebära antingen osjälvtändighet hos dessa ämbetsmän eller systematisk politisering av den högre förvaltningen. Själva orden "samballet", "samhällsintresse", "samballets tjänare" används nästan genomgående på så sätt att en tjänsteman antydes stå i någon speciell kontakt med samhällets, dvs. helhetens, intressen.

Besynnerligare är dock den lilla trosbekännelse som avslutar uppsatsen: respekt för den historiskt givna, respekt för individen med därav härflytande krav på enskild frihet och social rättfärdighet, underordnande av de egna intressena under det hela. Då författaren här styrker sig med Albert Schweitzer och förklarar att denna "individuella livsreaktion" lett till "partipolitisk hemlöshet", vill man gärna trösta honom. De allmänsanningar som han flaggar med bör inte rimligen göra honom hemlös, utan tvärtom välkomna i alla bättre familjer.

Chefsbytet i

Morgon-Tidningen

(dåvarande Social-Demokraten) på hösten 1940, då hr Zäta Höglund efterträddes av hr Rickard Lindström, har från början enligt ryktet sagts bero på att hr Höglund var alltför öppen i sin flentlighet mot nazismen. Han skulle därför ha tvungits att avgå och motta en reträttplats som borgarråd, för att tidningen i enlighet med regeringens önsknings skulle bli mera beskedlig i sitt uppträdande. För några dagar sedan förklarade hr E. G. C. Brandt, känd för sitt "skämt" att föreslå Hitler till fredspris, i en artikel i högerns veckotidning Medborgaren att detta rykte vore riktigt och återopade hr Höglund själv som sagesman för sitt påstående. Nu har Aftontidningens chefredaktör Casparsson, som vid denna tid var ordförande i tidningens styrelse, meddelat att uppgiften är helt felaktig; hr Zäta Höglund blev inte avskedad, och hans frispråkighet i fråga om Hitler och nazismen uppskattades av styrelsen. Det finns ingen anledning att tvivla på riktigheten av hr Casparssons dementi — även om det är möjligt att hr Höglund från andra håll utsatts för vissa påtryckningar —, och det är glädjande att det socialdemokratiska huvudorganets styrelse under världskrigsåren friats från misstanken för systematisk eftergiftspolitik.